

دکتر مسعود تقوایی

صفر قائد رحمتی

دانشگاه اصفهان

تحلیل شاخص‌های توسعه‌ی فرهنگی استان‌های کشور

چکیده

کاهش نابرابری در بهره‌مندی از منابع، دست آوردها و امکانات جامعه، یکی از مهم‌ترین معیارهای اساسی توسعه به شمار می‌رود. مفهوم توسعه علاوه بر رشد در همه جهات، توزیع متعادل را نیز در بر می‌گیرد. هدف این مقاله اندازه‌گیری و ارزشیابی شاخص‌های توسعه‌ی فرهنگی و نشان دادن سطوح توسعه‌ی استان‌ها از نظر بهره‌مندی فضاها و امکانات فرهنگی است. روش بررسی به دو صورت مقایسه‌ی تک متغیری (موردی) و مقایسه‌ی کل متغیرها (عمومی) است. با توجه به این که آمارهای عمومی در قالب تقسیمات سیسی کشور تولید می‌شود، اساس انتخاب محدوده و واحد مطالعه استان می‌باشد. نوع تحقیق کاربردی و روش آن تحلیل مقایسه‌ای است. در این نوشتار با استفاده از تکنیک‌های آماری، به شاخص‌سازی فضاها و امکانات فرهنگی در استان‌های کشور پرداخته شده و از سرانه‌ها، شاخص Z استان‌ها، تحلیل عاملی و دیگر تکنیک‌های آماری، مورد بهره‌برداری قرار گرفته است.

نتایج حاصل از پژوهش، یلنگر آن است که بین استان‌های کشور از نظر بهره‌مندی از فضاها و امکانات فرهنگی تفاوت چشمگیری وجود دارد. در این بین، استان تهران به عنوان تنها استان بسیار توسعه یافته و استان‌های ایلام، و شهر، چهار محال و بختیاری، زنجان، سمنان، سیستان و بلوچستان، قزوین، کهگیلویه و بویراحمد، گلستان، هرمزگان به عنوان استان‌های بسیار محروم شناخته شده‌اند.

واژه‌های کلیدی: توسعه‌ی فرهنگی، شاخص‌های توسعه، نابرابری‌های فضایی، توزیع متعادل،

سرانه، شاخص Z استان‌ها، تحلیل عاملی.

۱. درآمد

۱-۱. مسأله‌ی پژوهش

فرهنگ، پایه‌ی رفتارهای لسانی به شمار می‌رود و بخش قابل توجهی از رفتارهای اقتصادی نیز بر این بنیان استوار است. توسعه‌ی اقتصادی که مستلزم لجام رفتارهای خاص و ویژه در زمینه‌های مختلف زندگی لسانی است، به فرهنگ و باورهای فرهنگی و بستگی بسیار زیادی دارد. از اینجاست که در تمثیل درخت توسعه‌ی اقتصادی، ریشه‌ی این درخت همان باورهای فرهنگی است (عظیمی، ۱۳۸۳: ۱۸۳). اندیشه‌ی توسعه‌ی فرهنگی به عنوان موضوع سیاست ملی، به ویژه در چارچوب نظام سازمان ملل، از حدود سال ۱۹۵۰ قوت گرفته و رواج یافت. طی دهه‌ی ۶۰-۱۹۵۰ که به ده ساله‌ی اول توسعه شهرت یافته است، تحوّل پر معنایی روی داد و مفهوم توسعه، گسترش، تنوع و عمق یافت. در دهه‌ی ۷۰-۱۹۶۰ در کشورهای اروپایی مفهیم و اصطلاحات جدیدی در عرصه‌ی فرهنگ وضع و به تدریج مرسوم شد که از مهم ترین آنها «توسعه فرهنگی و سیاست فرهنگی» است (پلی یزدی و رجی ساجدی، ۱۳۸۲: ۲۴).

به نظر مایکل تودارو با برقراری تعادل مناسب بین امکانات اقتصادی شهر و روستا و نیز ایجاد شرایط مناسب برای مشارکت وسیع مردم کشورهای در حال توسعه، می‌توان گام بزرگی را در جهت تحقق معنای حقیقی توسعه برداشت (تودارو، ۱۳۶۸: ۴۵). به طور کلی در اغلب کشورهای جهان سوم، بیش از کشورهای توسعه یافته، قدرت سیاسی در دست گروهی محلود متمرکز است. تمرکز قدرت سیاسی نیز در بسیاری موارد، توأم با قدرت اقتصادی است (وزبهان، ۱۳۷۸: ۴۳). مسأله‌ی این مقاله از این جانشی می‌شود که تمرکز قدرت سیاسی و اقتصادی باعث تمرکز امکانات و فضاهای فرهنگی در برخی از استان‌ها شده است و تعداد بسیار زیادی از استان‌های دیگر از امکانات و فضاهای فرهنگی محروم‌اند، این بدان معناست که از پتانسیل‌های موجود آنها نیز استفاده نمی‌شود. توزیع متعادل فقط به معنای دادن امکانات و فضاهای فرهنگی نیست، بلکه معنای وسیع تر آن استفاده از توان بالقوه‌ی استان‌های محروم نیز هست، چرا که به هر جهت برخی از استانها توان بالقوه‌ی فرهنگی را دارند که تاکنون از آنها استفاده نشده است و این عدم استفاده خود به معنای عدم تعادل است.

۲-۱. اهمیت پژوهش

توجه به رهیافت تعادل و توازن منطقه‌ای، کاهش ناهمگونی و نابرابریهای منطقه‌ای و بخشی، سیاستگذاری و برنامه‌ریزی منطقه‌ای برای توزیع هدف‌هایی که بر حسب ویژگی‌های ساختاری، امکانات و محدودیت‌های هر منطقه تغییر می‌کنند، مستلزم مطالعه و شناخت اهمیت خصوصیات هر منطقه با توجه به جایگاه آن در کل سیستم منطقه‌ای می‌باشد. علمای توسعه شکاف عظیم درآمدی بین طبقات پایین و بالای جامعه در کشورهای در حال توسعه را نه تنها به عنوان یک مزیت اقتصادی نمی‌دانند، بلکه آن را مانعی بر سر راه رشد و توسعه اقتصادی ذکر می‌کنند (روزبهان، ۱۳۷۸: ۴۳) و استفاده نکردن از ظرفیت‌ها و توان‌های هر منطقه را بی‌عدالتی می‌دانند و بدین جهت فقر باید به عنوان محرومیت از قابلیت‌های اساسی تعریف شود، نه فقط کمبود درآمد که معیار متعارف استاندارد برای شناسایی فقر است (سن، ۱۹۹۸: ۱۰۷).

درک و شناخت بهتر میزان توسعه یافتگی استان‌های کشور نسبت به یکدیگر، نه تنها باعث توجه خاص از نظر اقتصادی به آنها می‌شود، بلکه موجب شناخت نقاط قوت و ضعف، توان‌ها و کمبودهای آنها و در نهایت موجب توفیق برنامه‌ریزی منطقه‌ای می‌شود.

۳-۱. روش پژوهش

در این پژوهش، استان‌های مختلف کشور از نظر شاخص‌های فرهنگی، مورد بررسی و مقایسه قرار می‌گیرند و از نظر سطح توسعه یافتگی از شاخص‌های یاد شده، رتبه‌بندی می‌شوند. فرایند تجزیه و تحلیل آماری داده‌های مورد بررسی پژوهش براساس روش «تحلیل عاملی» می‌باشد، که دوازده شاخص به روش پیشرفته‌ی آماری به دو عامل کاهش یافته است و به صورت ترکیبی در عوامل معنی‌دار ارایه گردیده است. درصد سهم هر عامل نیز در توسعه فرهنگی مشخص شده است.

۴-۱. اهداف پژوهش

اهداف تحقیق بررسی تفاوت‌ها و نابرابری‌ها بین استان‌های مختلف از نظر وضعیت و سطح برخورداری از شاخص‌های فرهنگی و رتبه‌بندی استان‌ها از نظر میزان برخورداری از شاخص‌های یاد شده است، تا در قالب برنامه‌ریزی توسعه‌ی منطقه‌ای و از طریق تعیین درجه‌ی توسعه نیفتگی، تصویر روشن و شفافی از امکانات و

خدمات فرهنگی مذکور در استان‌ها ارائه گردد و به این ترتیب گامی در جهت هدایت پتانسیل‌های توسعه‌ی کشور جهت بهبود وضعیت فرهنگی آنها برداشته شود.

۱-۵. قلمرو پژوهش

قلمرو مکی پژوهش استان‌های کشور و قلمرو زمانی پژوهش برگرفته از طرح آمارگیری جامع فرهنگی کشور و آمار سازمان آمار کشور (سال ۸۳-۱۳۸۲) می‌باشد.

۲. دیدگاه‌ها و نظریات

۲-۱. توسعه و توسعه یافتگی

در توسعه‌ی اقتصادی متغیرها از نظر کیفی مدنظر هستند، توسعه در واقع تغییرات کیفی یک جامعه را بیان می‌کند که می‌تواند در رشد اقتصادی تبلور یابد (خطیب، ۱۳۷۳: ۱۶). توسعه تنها یک پدیده‌ی اقتصادی نیست، بلکه فرایندی چند بعدی است که شامل سازماندهی مجدد و جهت دهی اقتصاد و سیستم‌های اجتماعی است. همچنین به دنبال افزایش درآمد و بازدهی جامعه است. توسعه اصولاً شامل تغییرات بنیادی در ساختارهای سازمان‌ها، جوامع و مدیریت‌هاست. به همان نحو تغییرات در دیدگاه مردم و در برخی موارد سنت‌ها و عقاید نیز هست (Streeten, 1999, p:56). توسعه‌ی فرهنگی نیز به دنبال توسعه‌ی اقتصادی است، بدون توسعه‌ی اقتصادی، توسعه‌ی فرهنگی اتفاق نمی‌افتد و بدون توسعه‌ی فرهنگی، توسعه‌ی اقتصادی به حد کمال خود نمی‌رسد.

توسعه با کالاهای مادی آغاز نمی‌شود، با آدمیان و تربیت آنها، با سازمان و با لُضباط آغاز می‌شود. بدون این سه، همه‌ی منابع پنهان و دست نخورده باقی می‌ماند (شوماخر، ۱۳۶۵: ۱۳۱). توسعه به دلیل این که دستاورد انسان محسوب می‌شود، در محتوا و نمود دارای مختصات فرهنگی است و بر تحوّل ارگانیک دلالت دارد. هدف از توسعه، دست‌یابی فرزندهای لسان به ارزش‌های فرهنگی است (پلی یزدی، ۱۳۸۱: ۳۷).

مفهوم توسعه‌ی انسانی، به مراتب گسترده‌تر و فراتر از مفهیم قراردادی توسعه‌ی اقتصادی است، زیرا الگوهای رشد اقتصادی عموماً با گسترش GNP^1 اندازه‌گیری می‌شوند تا بهبود کیفیت و سطح زندگی انسان.

1. Gross National Product

در سال ۱۹۹۰ نخستین گزارش توسعه‌ی انسانی توسط UNDP (برنامه‌ی توسعه‌ی سازمان ملل) به منظور اندازه‌گیری توسعه ارائه گردید. این گزارش اصولاً برای شفاف نمودن نقاط قوت و ضعف کشورهای در حال توسعه و برای استفاده برنامه ریزان، دولت‌مردان و محققان بود. شاخص معرفی شده در این گزارش عبارت بود از شاخص توسعه‌ی انسانی^۱ HDI که برای اندازه‌گیری وضعیت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشورها بود. شاخص HDI طی سال‌های ۱۹۹۰ به این سو، چه به لحاظ روش شناسی و چه از بعد داده‌ها و آمار مورد استفاده، دستخوش تغییرات و تعدیل‌های متعددی بوده است. از جمله‌ی این تعدیل‌ها می‌توان به تعدیل شاخص توسعه‌ی لسانی بر حسب چگونگی توزیع درآمد و نابرابری‌های داخلی کشورها اشاره کرد (اکبری، ۱۳۷۸: ۱۷). غیر از شاخص ترکیبی توسعه، شاخص‌های ترکیبی دیگری نیز ایجاد شده است، که مهم‌ترین آنها، شاخص کیفیت فیزیکی زندگی است. در ساختن این شاخص از سه مؤلفه‌ی امید به زندگی در یک سالگی، مرگ و میر نوزادان و بملوادی استفاده شده است.

به طور کلی هدف از توسعه، بهبود شرایط کلی زندگی مردم است. در هر کشوری اقشار خاصی از مردم هستند که وضعیت زندگی شان به مراتب بهتر از دیگران است. از این رو توسعه باید بیشترین توجه خود را به کسانی معطوف دارد که سطح زندگی شان مطلوب نیست.

۲-۲. سیستم‌های شهری در جریان توسعه

در فیای پیشرفته، پایداری توسعه‌ی اقتصادی - اجتماعی کشورها عمدتاً به بازتاب سریع برنامه ریزی‌هایی است که وابسته به تغییرات داخلی و خارجی است (Junus sova, 2005: 1). از تقسیم کار اجتماعی، شهرهای بزرگتر شبکه با تمرکز طبقات اقتصادی و اجتماعی فوقانی جامعه و جذب و تمرکز مازاد بیشتر، درآمد سرانه‌ی بالاتری را به خود اختصاص می‌دهند و از این رو قدرت فرماندهی خود را بر شهرهای پایین‌تر اعمال می‌کنند. این تسلط از طریق تمرکز خدمات و کارکردهای تخصصی بالاتر تکمیل می‌شود. تمرکز خدمات، سرمایه و اطلاعات، شهرهای مسلط را به کانون جریان‌های همگرایی تبدیل می‌کند، که بدین ترتیب باز هم بر قدرت و اهمیت آنها افزوده می‌شود (عظیمی، ۱۳۸۱: ۵۳). در جریان توسعه‌ی کلاشهرها از حیث تمرکز ثروت و سرمایه سهم عمده‌ای دارند. این سهم عمدتاً به نفع کلاشهرها و به ضرر شهرهای میانی و کوچک است. کلاشهرها

1. Human Development Index

با جریان جهانی شدن حرکت می‌کنند و انسان‌ها را به همدیگر نزدیک می‌کنند و بدین سبب جریان کالا، خدمات و عقاید را افزایش می‌دهند، در آسیا، در سال ۱۹۸۰، سه کلانشهر وجود داشته، در سال ۲۰۰۲، دوازده کلانشهر و در سال ۲۰۱۵ به هجده کلانشهر خواهد رسید (Toepfer, 2002:1). سیستم شهری نمایشی است از یک چارچوب که در آن همه سکونتگاه‌های شهری سازماندهی شده و در تعامل با همدیگر هستند. هر کدام از این سکونتگاه‌ها بر اساس اندازه و کارکرد خود مورد توجه‌اند (Faisal, 2003:1). علت عمده‌ی برهم زدن نظم سیستمی شهرها تمرکزهای اقتصادی، ساختاری، فرهنگی و... است، که در کلانشهرها وجود دارد و آنها را به قطب‌های رشد تبدیل می‌کند و سایر شهرها را به پرامون می‌کشد.

جدول ۱- زمان، مکان، شهر و برنامه ریزی شهری در طول سه موج شهری.

شاخص	موج کشاورزی	موج صنعتی	موج اطلاعات
زمان	ثابت	پویا	فشرده
مکان	جغرافیای طبیعی	جغرافیای اقتصادی	جغرافیای اطلاعات
شهر	شهرهای کوچک و متوسط	مادرشهر	شهرهای اطلاعاتی (تله سیتی)
برنامه ریزی شهری	برنامه‌ریزی فیزیکی (کالبدی)	برنامه‌ریزی استراتژیک	برنامه‌ریزی پایدار، مدلوم و همراه با حق انتخاب نامحدود

Source: Youssef, 2000

۳. بررسی و تحلیل شاخص‌های فرهنگی استان‌های کشور

جهت بررسی توسعه فرهنگی استان‌های کشور، در این پژوهش دوازده شاخص عمده‌ی فرهنگی؛ مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

۳-۱. معرفی شاخص‌های مورد مطالعه

شاخص‌های مورد مطالعه شامل: تعداد خبرنگاری، مراکز فرهنگی، سینما، کتاب فروشی، لیتوگرافی، چاپخانه، صحافی، مؤسسه‌ی نشر، تعداد دفتر مطبوعات، نشریه، کتاب موجود، کتاب امانت داده شده می‌باشد

که در ارتباط با جمعیت بسواد، تعداد عضو مرکز فرهنگی، تعداد دانشجو (به تمکیک دانشگاه آزاد اسلامی و دولتی)، تعداد تماشای سینما و کل جمعیت هر استان مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

۳-۲. معرفی و تبیین روش

روش تحقیق در این مقاله با استفاده از اسناد و مدارک و داده‌های آماری از روش مؤلفه‌های اصلی در الگوی تحلیل عاملی^۱ و با بهره‌گیری از سالنامه‌های آماری استان‌ها، سال ۱۳۸۳ و آخرین آمار منتشر شده از فضاها و فرهنگی استان‌های کشور سال ۱۳۸۲، استفاده شده است. داده‌های گردآوری شده با استفاده از نرم‌افزارهای آمار SPSS و Excel مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

تحلیل عاملی نام عمومی است برای برخی از روش‌های آماری چند متغیره که هدف اصلی آن خلاصه کردن اطلاعات زیاد است. به هر حال خلاصه کردن اطلاعات باید به ترتیبی صورت گیرد که نتیجه‌ی خلاصه شده از نظر مفهوم معنادار باشد. ویژگی عمده تکنیک تحلیل عاملی، کاهش شاخص‌ها و متغیرهای زیاد به چند عامل با استفاده از روش‌های ریاضی پنهان و پیچیده است (طلبی و زنگی آبادی، ۱۳۸۰: ۱۲۸). اگر در تحلیل عاملی، هدف خلاصه کردن تعداد شاخص‌ها به عوامل معنادار باشد، باید از تحلیل عامل نوع R استفاده شود. در صورتی که هدف ترکیب و تلخیص تعدادی از مکان‌ها یا نواحی جغرافیایی در گروه‌های همگن در درون یک سرزمین باشد، از تحلیل نوع Q باید استفاده شود.

۳-۲-۱. مراحل انجام تحلیل عاملی

۳-۲-۱-۱. تشکیل ماتریس داده‌ها

ماتریس داده‌ها عبارتست از جدولی که ستون‌های آن شامل شاخص‌ها، (دوازده شاخص) و سطرهای آن شامل استان‌ها خواهد بود.

۳-۲-۱. محاسبه‌ی ماتریس همبستگی

برای داشتن ارتباط درونی بین شاخص‌ها از ماتریس همبستگی استفاده می‌شود. با داشتن دوازده شاخص ماتریس 12×12 خواهد بود، که مقادیر قطر آن همگی ۱ و اعداد زیر قطر آن تکرار اعداد بالای قطر است.

۳-۲-۳. استخراج عامل‌ها

استخراج عامل‌ها با استفاده از ماتریس همبستگی بین شاخص‌ها به دست می‌آید. با استفاده از ماتریس عاملی، عوامل مشترک^۱ و اهمیت نسبی هر یک از شاخص‌ها معلوم می‌شود. سپس بردارهای ویژه برای تمامی مقادیر ویژه غیر صفر محاسبه می‌شود (حکمت نیا و موسوی، ۱۳۸۵: ۲۳۲). بردارهای ویژه در حقیقت مقدار بارگذاری متناظر با هر شاخص برای عامل مربوط است که بار عاملی^۲ نامیده می‌شود.

۳-۲-۴. دوران عامل‌ها^۳

اگر هر شاخص روی یک عامل حمل شود و یا مقادیر بارگذاری شده هر شاخص در عامل، بزرگ و مثبت و یا نزدیک به صفر باشد، در آن صورت کار تفسیر عوامل ساده خواهد بود. در صورتی که مقادیر بارگذاری شده هر شاخص شامل مقادیر متوسط روی چند عامل باشد، کار تفسیر عامل سخت خواهد بود. برای رسیدن به حالت مطلوب، عوامل چنان دوران داده می‌شود تا ساختار ساده‌ای به دست آید (موسوی و حکمت نیا، ۱۳۸۴: ۶۱). برای دوران عامل‌ها از روش واریماکس^۴ استفاده شده است.

۳-۲-۵. نام گذاری عامل‌ها

با توجه به میزان همبستگی هر یک از شاخص‌ها، می‌توان اسامی یا عناوین مناسبی را برای هر یک از آنها انتخاب نمود.

-
1. Common Factor
 2. Factor Loading
 3. Factor Rotation
 4. Varimax

۳-۲-۱-۶. رتبه بندی استان ها

پس از انجام کلیه ی موارد بالا، می توان با استفاده از امتیاز عاملی هر استان، به رتبه بندی آنها مبادرت ورزید.

۳-۳. مقایسه ی استان ها بر اساس الگوی تحلیل عاملی

نتایج آماری حاصل از اجرای الگوی تحلیل عاملی بر اساس متغیرهای فرهنگی در جداول ۲ تا ۵ نشان داده شده است. جدول شماره ۲، معیار kmo و نتایج آزمون بارتلت^۱ را نشان می دهد. معیار kmo برابر با ۰/۷۷۹ می باشد که تأیید کننده لگوی تحلیل عاملی و بیانگر مناسب بودن آن است.

در روش تحلیل عاملی، عامل هایی برای تحلیل از اهمیت بالایی برخوردار بوده و دارای نقش مهم تری هستند که مقادیر ویژه^۲ بزرگتر از یک داشته باشند. بدین منظور از میان عامل های به دست آمده آنهایی که دارای مقادیر ویژه بزرگتر از یک بوده به عنوان عامل های اصلی انتخاب شده است و عامل های استخراج شده مجموعاً ۹۲/۰۵ درصد واریانس کل متغیرها را تبیین می کنند (جدول ۳).

از آنجا که عامل اول با مقدار ویژه ۹۰،۱۶۶ به تنهایی ۷۶،۳۸ درصد واریانس را توضیح می دهد، بنابراین به عنوان بهترین عامل معرفی می شود. با توجه به این ویژگی ها، این عامل را می توان به عنوان شاخص کلی توسعه معرفی نمود و عامل دوم ۱۵،۶۷ درصد روی تغییرات توسعه ی فرهنگی استان های کشور تأثیرگذار بوده است.

جدول ۲. درجه اعتبار و سطح معناداری

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.	.779
Bartlett's Test of Approx. Chi-Square	795.450
Sphericity df	66
Sig.	.000

1. Bartlett's Test
2. Figure Values

جدول ۳. میزان واریانس توضیح داده شده Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	9.166	76.384	76.384	9.166	76.384	76.384	7.411	61.761	61.761
2	1.881	15.674	92.059	1.881	15.674	92.059	3.636	30.297	92.059
3	.484	4.030	96.088						
4	.252	2.102	98.190						
5	.103	.862	99.052						
6	.056	.470	99.522						
7	.025	.211	99.733						
8	.017	.139	99.873						
9	.008	.068	99.941						
10	.004	.033	99.974						
11	.002	.021	99.995						
12	.001	.005	100.000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

جدول ۴. بارهای عاملی اصلی و مقدار واریانس توضیح داده شده.

مؤلفه	مجموع مجنورات بارهای عاملی قبل از دوران			مجموع مجنورات بارهای عاملی بعد از دوران		
	کل	درصد از کل واریانس	درصد	کل	درصد از کل واریانس	درصد
۱	۹,۱۶۶	۷۶,۳۸۴	۷۶,۳۸۴	۷,۴۱۱	۶۱,۷۶۱	۶۱,۷۶۱
۲	۱,۸۸۱	۱۵,۶۷۴	۹۲,۰۵۹	۳,۶۳۶	۳۰,۲۹۷	۹۲,۰۵۹

منبع: محاسبات نگارندگان.

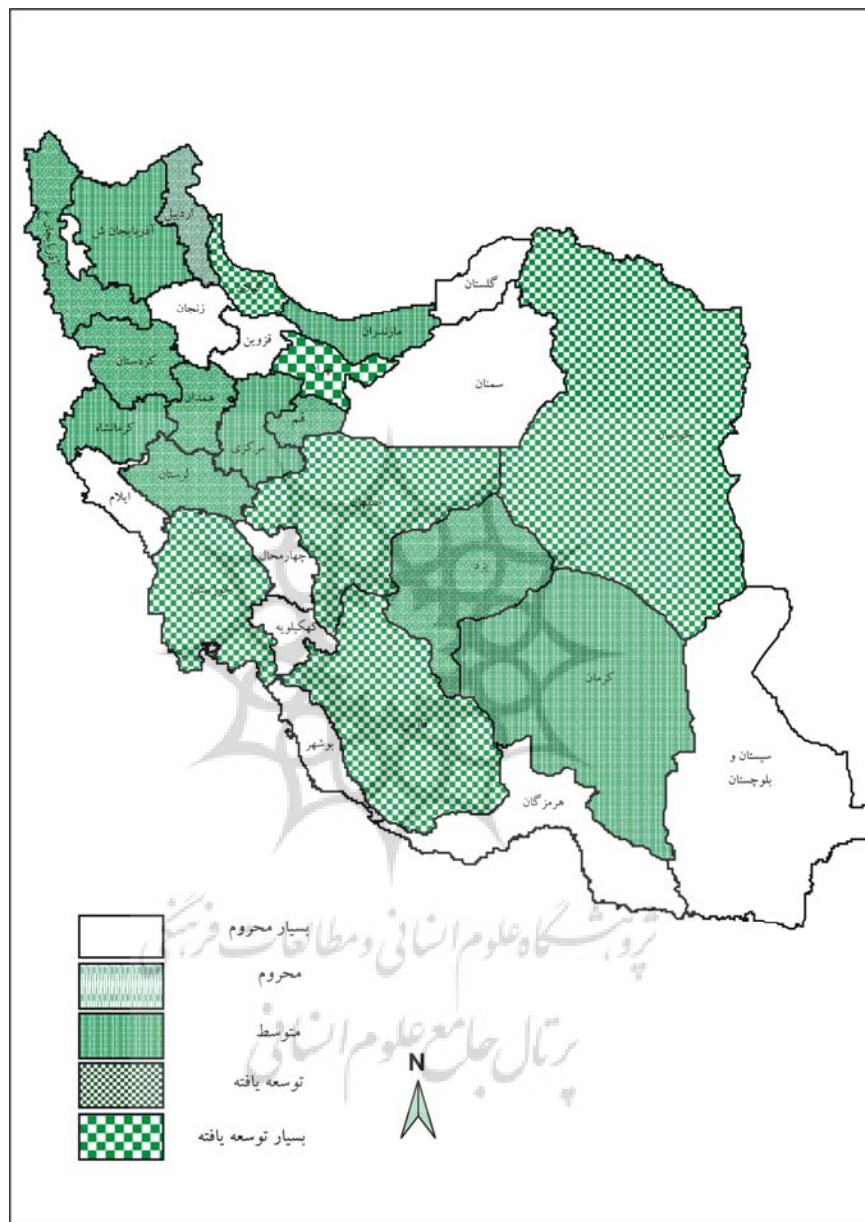
جدول ۵. وضعیت استان ها در گروه های مختلف از نظر برخورداری از فضلا و امکانات فرهنگی.

گروه	وضعیت	استان	تعداد	درصد
۱	بسیار محروم	ایلام، پشهر، چهار محال و بختیاری، زنجان، سمنان، سیستان و بلوچستان، قزوین، کهگیلویه و بویراحمد، گلستان، هرمزگان.	۱۰	۳۵٫۸
۲	محروم	آذربایجان غربی، اردیل، قم، کردستان، لرستان، همدان، یزد.	۷	۲۵
۳	متوسط	آذربایجان شرقی، کرمان، کرمانشاه، مازندران، مرکزی.	۵	۱۷٫۸
۴	توسعه یافته	اصفهان، خراسان، خوزستان، فارس، گیلان.	۵	۱۷٫۸
۵	بسیار توسعه یافته	تهران.	۱	۳٫۶

منبع: محاسبات نگارندگان.

۴. پیامدهای نابرابری فضایی توزیع امکانات و خدمات فرهنگی

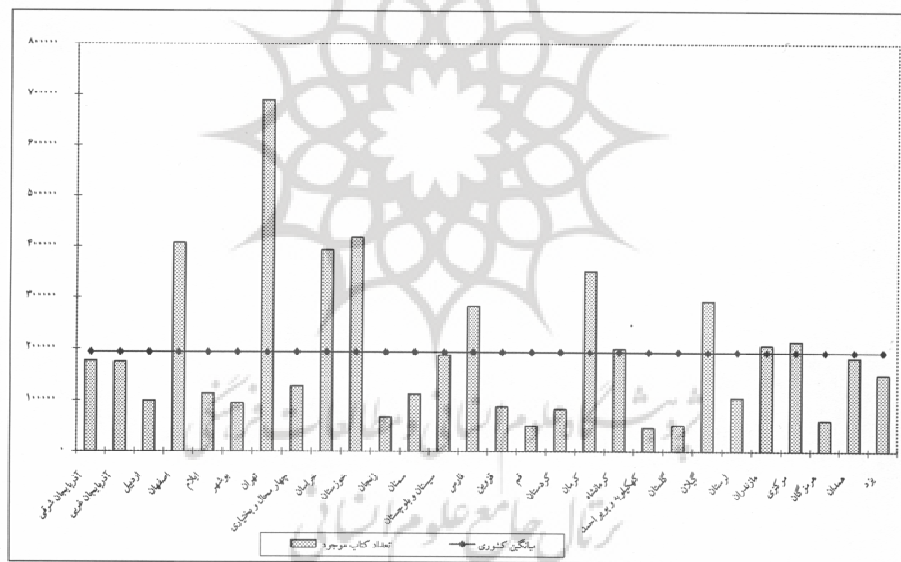
تمایل دولت ها و مقامات محلی در نیل به نرخ های رشد اقتصادی بالا، معمولاً باعث می شود بخش ها و مناطقی که از توان بیشتری برای این منظور برخوردار باشند و به دلایل برخورداری های طبیعی و یا نفوذ بیشتری که در مراکز برنامه ریزی و سیاست گذاری داشته اند، به عنوان مطلق برگزیده مورد توجه قرار گیرند. در بیشتر کشورهای در حال توسعه، علاوه بر نابرابری های ناحیه ای، نوعی ناهماهنگی اجتماعی نیز مشاهده می شود. این نابرابری ها با شدت و ضعف در نواحی مختلف این کشورها وجود دارد. به هر صورت، نابرابری های درون ناحیه ای و بین ناحیه ای یکی از مظاهر بارز جهان سومی هست که ناشی از شرایط اقتصادی، اجتماعی و سیاسی آنان است (حسین زاده دلیر، ۱۳۸۰). نابرابری اقتصادی، نابرابری فرهنگی را نیز به دنبال دارد، بدین جهت نابرابری های فرهنگی پیامدهای بس ناگوارتر از نابرابری های اقتصادی دارد.

نقشه‌ی ۱. وضعیت استان‌های کشور از نظر شاخص‌های توسعه‌ی فرهنگی.

تهیه و توسیم: نگارندگان.

- با توضیحاتی که در قسمت های گذشته داده شد، مبنی بر این که فرهنگ بنیان و پایه ی توسعه ی هر کشوری است، مهم ترین پیامدهای منفی ناپروای های فرهنگی را می توان به شرح زیر برشمرد:
- افزایش ناپروای های اقتصادی (افزایش شکاف ها و تفاوت ها)؛
 - افزایش نارضایتی مردمی (بی علتی در توزیع امکانات و مضا های فرهنگی)؛
 - به وجود آمدن قطب های توسعه یافته در مقابل چاله های محرومیت؛
 - تحریک و تشدید مهاجرت های استانی و به تبع آن افزایش جمعیت حاشیه نشین کلاشهرها و مسائل و مشکلات خاص خودش؛
 - ایجاد دوگانگی و یا چندگانگی فرهنگی.

نمودار ۱. تعداد کتاب موجود در هر استان و فاصله آن با میانگین کشوری.

منبع: محاسبات نگارنده گان.

• با توجه به پیامدها و آثار گسترده نطلوب ناشی از عدم تعادل‌های مطلقه‌ای، که در قسمت‌های قبل به آن اشاره شد، توجه به رهیافت تعادل و توازن مطلقه‌ای برای برنامه ریزان و سیاست‌گذاران فرهنگی، بسیار ضروری است.

منبع و مآخذ:

۱. ازکیا، مصطفی و غفاری‌غلامرضا، (۱۳۸۳). توسعه‌ی روستایی با تأکید بر جامعه‌ی روستایی ایران، نشر نی.
۲. اکبری، نعمت‌الله، *مباحثی از توسعه در ایران*، انتشارات هشت بهشت.
۳. تودارو، ملیکل، (۱۳۶۸). *توسعه‌ی اقتصادی در جهان سوم*، ترجمه‌ی فوجادی، غلامعلی، ج ۱، تهران سازمان برنامه و بودجه.
۴. پاپلی یزدی، محمد حسین، ابراهیمی، محمد امیر، (۱۳۸۱). *ظرفیه‌های توسعه‌ی روستایی*، انتشارات سمت.
۵. پاپلی یزدی، محمد حسین و رجیبی، سناجردی، (۱۳۸۲). *ظرفیه‌های شهر و پیرامون*، انتشارات سمت.
۶. حسین زاده دلیر، کریم، (۱۳۸۰). *اصول و مبانی برنامه ریزی منطقه‌ای*، چاپ اول، انتشارات سمت.
۷. حکمت‌نیا، حسن، موسوی، میر نجف، (۱۳۸۵). *کاربرد مدل در جغرافیا با تأکید بر برنامه ریزی شهری و ناحیه‌ای*، چاپ اول، انتشارات علم نوین.
۸. خلیب، محمد علی، (۱۳۷۳). *اقتصاد توسعه*، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران، چاپ دوم.
۹. روزبهان، محمود، (۱۳۷۸). *مبانی توسعه اقتصادی*، انتشارات تیان.
۱۰. زنجانی، حبیب‌الله، (۱۳۷۱). *جمعیت و توسعه*، مجموعه مقالات، انتشارات مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران، وزارت مسکن و شهرسازی.
۱۱. سن، آمارتیا، (۱۹۹۸). *توسعه به مثابه آزادی*، ترجمه‌ی وحید محدودی، انتشارات دانشگاه تهران.
۱۲. شوماخر، ای. اف، (۱۳۶۵). *کوچک زیست*، (اقتصاد با ابعاد انسانی)، ترجمه‌ی علی رامین، انتشارات سروش.
۱۳. طالبی، هوشنگ و زندگی آبادی، علی، (۱۳۸۰). «*تحلیل شاخص‌ها و تعیین عوامل مؤثر در توسعه‌ی انسانی شهرهای بزرگ کشور*»، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۶۰، مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد.
۱۴. عظیمی (آرئی)، حسین، (۱۳۸۳). *مدل‌های توسعه نیفتگی در اقتصاد ایران*، چاپ پنجم، نشر نی.
۱۵. عظیمی، ناصر، (۱۳۸۱). *پوشش شهرتشیبی و مبانی نظام شهری*، نشر نیکا.
۱۶. کلاتری، خلیل، (۱۳۸۲). *پردازش و تحلیل داده‌ها در تحقیقات اجتماعی-اقتصادی*، تهران، نشر شریف.
۱۷. مرکز آمار ایران، آمارنامه‌ی سال ۱۳۸۲ ایران.

۱۸. موسوی، میرنجف و حکمت‌نیا، حسن، (۱۳۸۴). «تحلیل علمی و تلفیق شاخص‌ها در تعیین عوامل مؤثر بر توسعه لسلی نواحی ایران»، مجله‌ی جغرافیا و توسعه، انتشارات دانشگاه سیستان و بلوچستان.
۱۹. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، (۱۳۸۲). یافته‌های طرح آمارگیری جمع فرهنگی کشور، فضاهاى فرهنگى ایران، فهرستگان مؤسسات نشر.
۲۰. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، (۱۳۸۲). یافته‌های طرح آمارگیری جمع فرهنگی کشور، فضاهاى فرهنگى ایران، فهرستگان تالارهای اجتماعات و کانون‌های تبلیغاتی.
۲۱. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، (۱۳۸۲). یافته‌های طرح آمارگیری جمع فرهنگی کشور، فضاهاى فرهنگى ایران، آمارنامه‌ی چاپ و نشر.
۲۲. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، (۱۳۸۲). یافته‌های طرح آمارگیری جمع فرهنگی کشور، فضاهاى فرهنگى ایران، آمارنامه‌ی مطبوعات و خبرگزاری‌ها.
۲۳. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، (۱۳۸۲). یافته‌های طرح آمارگیری جمع فرهنگی کشور، فضاهاى فرهنگى ایران، آمارنامه‌ی اماکن مذهبی.
۲۴. وزارت مسکن و شهرسازی، (۱۳۷۱). شاخص‌های توسعه شهری (۶) مراکز فرهنگی، معاونت امور مسکن، دفتر اقتصاد مسکن.
25. Faisal, Abdul Makuod, (2003). "Future Trend of Urban System in Developing Countries in View of a more Globalized World" 39th ISOCarp
26. Yousef, Mohsen (2000); *evolutionary trends of city planning in the 21 st*; AL-Azhar engineering sixth international conference, cairo,(sep).
27. Pual P.streeten, Boston University, *Economic Development in the third world*, Boston nUniversity
28. M.Junussova, *The Cm of Urban Networks IN the Caspian Sea region*, 41st ISoCaRP Congress 2005
29. Toepfer ,Klaus, (2002). 'megacities-local ,Regional<and Global Environment Challenges' executive director united nations environment program, Shanghai.